

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGINIŲ INOVACIJŲ IR EKSPERIMENTINIŲ TYRIMŲ
MOKYMO CENTRAS

Mokslinė–praktinė konferencija

RŪPI VAIKAI – PADĖKIM TĖVAMS

Konferencijos medžiaga

VILNIAUS UNIVERSITETAS

2013 m. gruodžio 6 d.

Konferencijos organizatoriai

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Filosofijos fakultetas

Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centras

VŠĮ PARAMOS VAIKAMS CENTRAS

VŠĮ SAUGAUS VAIKO CENTRAS

LIETUVOS PSICHOLOGŲ SĄJUNGA

Konferencijos organizacinis komitetas:

Dr. Roma Jusienė

VU Filosofijos fakulteto Bendrosios psichologijos katedros docentė, Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro vadovė

Dr. Rasa Barkauskienė

VU Filosofijos fakulteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros docentė

Dr. Rasa Bieliauskaitė

VU Filosofijos fakulteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros docentė

Jūratė Daškevičienė

VšĮ Saugaus vaiko centro psichologė-psichoterapeutė

Aušra Kurienė

VšĮ Paramos vaikams centras direktorė

Violeta Pipilutienė

VU Filosofijos fakulteto Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro vyr. specialistė

Milda Vickutė

VU Filosofijos fakulteto Bendrosios psichologijos katedros magistrantė

Turinys

1.	Ižanginis žodis	5
2.	Konferencijos programa	6
3.	<i>Sandra Sebre</i> . Dvi skirtingos tėvų mokymo programos Latvijoje: efektyvumo tyrimai.....	8
4.	<i>Aušra Kurienė</i> . Vaikai iš žaislų planetos – su kuo sukurti žmogišką ryšį?.....	9
5.	<i>Jūratė Daškevičienė</i> . Ar tikrai tėvams siūlome tokią pagalbą, kokios jiems reikia?.....	10
6.	<i>Jolita Jonynienė</i> . Efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimo programa STEP: tikėti, drąsinti, ugdyti atsakomybę	11
7.	<i>Goda Bačienė, Gražina Liutkevičė</i> . Saugaus ryšio su vaiku mokymo programa. 12	
8.	<i>Liucyna Narkevič Skurko, Roma Vida Pivorienė</i> . Programa „Mokykla tėvams ir auklėtojams“ – dialogo link.....	13
9.	<i>Ilona Kajokienė</i> . Jaučiu, kad esu seksuali, tik kaip pasakyt tai kitiems? Tėvams apie intymų dukterų pasaulį.....	14
10.	<i>Inga Rusinaitė – Vaitkuvienė, Loreta Bukšnytė - Marmienė</i> . Tėvų reakcijų į neigiamas vaiko emocijas ryšys su vaiko emociniais ir elgesio sunkumais.....	15
11.	<i>Ingrida Ilekytė, Roma Jusienė</i> . Vaikų temperamento ir tėvų elgesio strategijų sąsajos prognozuojant mažų vaikų elgesio bei emocijų sunkumus.....	16
12.	<i>Giedrė Širvinskienė, Roma Jusienė, Nida Žemaitienė</i> . Pusantrų metų amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumus prognozuojantys šeimos emocinės aplinkos veiksniai.....	17
13.	<i>Rima Breidokienė, Roma Jusienė</i> . Keturių metų amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumus prognozuojantys šeimos emocinės aplinkos veiksniai.....	18
14.	<i>Kristina Banytė, Danguolė Čekuolienė</i> . Motinų gebėjimo atspindėti kūdikių psichinę būseną ypatumai rizikos grupės motinų - kūdikių sąveikų metu.....	19

15.	<i>Evelina Viduolienė, Aidas Perminas. Motinystės streso ir motinų elgesio su vaiku sąsajos su jo internaliais sunkumais po vienerių metų: auklėjimo stiliaus kaip mediatoriaus reikšmė.....</i>	20
16.	<i>Loreta Zajančauskaitė-Staskevičienė, Toma Balčiūnaitė. Pirmaklasių ir jų motinų patiriamų psichologinių sunkumų sąsajos ir kitimas pirmąjį mokymosi pusmetį.....</i>	21
17.	<i>Renata Černovaitė. Motinų, turinčių suaugusius vaikus su intelekto sutrikimu, globos patirtis.....</i>	22
18.	<i>Ieva Salialionė. Darbas su vaiko, turinčio elgesio ir emocijų sutrikimų, šeima: Vaikų raidos centro patirtis.....</i>	23
19.	<i>Vaida Kalpokienė. Paauglių elgesio sutrikimų ankstyvoji prevencija šeimoje....</i>	24
20.	<i>Jolanta Sondaitė. Psichologiniai šeimos mediacijos aspektai: praktinė patirtis...</i>	25
21.	<i>Aistė Diržytė. Tėvų ir globėjų atjautos vaikams ugdymas naudojant kognityvinę terapiją.....</i>	26
22.	<i>Vaida Kalpokienė, Virginija Klimukienė. Kognityvinės-elgesio korekcinės programos EQUIP vykdymo Lietuvos vaikų socializacijos centruose efektyvumas.....</i>	27
23.	<i>Margarita Pileckaitė – Markovienė, Laura Pečiauskaitė, Žana Undro. Neįgalų vaiką auginančių tėvų vidinės darnos ypatumai.....</i>	28
24.	<i>Evelina Viduolienė. Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinius sunkumus prognozuojantys motinystės streso veiksniai.....</i>	29

Pastaba: Pranešimų santraukos leidinyje pateikiamos pranešimų skaitymo konferencijoje tvarka

Ižanginis žodis

Aš – kaip ir jūs – esu sutikusi daugybę įvairiausių tėvų. Teko sutikti mamų ir tėčių, kuriems labai lengva ir paprasta būti su savo vaikais, juos guosti, drąsinti, tiesiog mylėti ir padėti jiems augti, nes tikriausiai patys buvo vaikais, kuriuos mylėjo, guodė, drąsino. Teko sutikti mamų ir tėčių, kurie be saiko kontroliuoja savo vaikus ir prispaudžia juos begaliniu savo rūpesčiu, nes patys kažkada jautėsi visiškai apleisti ir nerūpintys savo tėvams.

Teko sutikti mamų ir tėčių, kurie išlieja ant vaikų savo pyktį ir nuoskaudą, nes juose mato save, piktą ir įskaudintą, bet visiškai bejėgį ką nors pakeisti. Teko sutikti mamų ir tėčių, kurie stengiasi nesimatyti, nesusitikti su savo vaikais, nes šitaip bando juos apsaugoti nuo savęs, nuo savo vidinių šmėklų, o gal nuo baimės prisirišti. Teko sutikti mamų ir tėčių, kuriems labai sunku pasakyti vaikui, kaip jį myli, kaip juo didžiuojasi, kaip dėl jo nerimauja, nes patys nėra to girdėję, o gal girdėję, bet turėjo svarių priežasčių tuo netikėti...

Ir vis dėlto visi jie – arba beveik visi – savo vaikams stengiasi duoti tik tai, ką gali geriausio. Net kai jie barasi, kai vaikus baudžia ar kai apipila juos žaislais ir nesibaigiančiais ugdymais bei užsiėmimais, kai juos kontroliuoja ar kai viską leidžia – tėvai tiesiog mėgina daryti tai, kas jiems atrodo tinkamiausia, svarbiausia. Kartais jie daro tai ir todėl, kad nežino, ką dar galėtų padaryti, arba nežino, kad galėtų tai daryti kitaip, kur kas paprasčiau, o kartais – tik todėl, kad nemoka, negali kitaip. Kartais jiems tiesiog labai sunku suprasti, ko reikia vaikams ir ko jie nori, nes tėvai patys negirdi, nejaučia savęs, neleidžia sau suprasti savo norų...

Taigi, kai mes susitinkame su išsigandusiais, piktais, nelaimingais, tiesiog pavargusiais ar užsisklendusiais vaikais, mes neišvengiamai susitinkame ir su jų tėvais. Paprastai ne mažiau išsigandusiais, piktais, nelaimingais, tiesiog pavargusiais ar užsisklendusiais... Kartais jie taip būna pavargę nuo buvimo tėvais, kad nori bent kiek šia našta pasidalinti su mumis, vaikų specialistais, vaikų sielų gydytojais ir ugdytojais. Jie labai nori, kad jiems padėtume, bet ir nenori, kad būtume dar vienas – ir šįkart ne nebylus, o garsiai aiškinantis, - priekaištas „Jūs esate blogi tėvai!“. Todėl nenuostabu, kad tėvai ginasi, dar nepradėjus aiškinti, dar net su jais nesusitikus.

Kai daugybė mano kolegų – psichologų, socialinių darbuotojų, ugdytojų, - stebisi, kodėl tie tėvai tokie netikę ir nerūpestingi, kad net nepasivargina susitikti su jais dėl vaiko problemų, paprastai atsakau: „O kodėl turėtų? Tik tam, kad eilinį kartą išgirštų, kokie jie netikę tėvai ir kaip jie nemoka auklėti savo vaikų?“. Juk paprastai mes nesusitinkame su tėvais tam, kad pasidalintume, kad pasitartume, kad bendradarbiautume, kad bendromis pastangomis padėtume vaikui... Nes kai susitinkame būtent tam, tai tikrai pavyksta. Tėvai tuomet padeda mums padėti vaikui ir padėti jiems patiems. Todėl ir pati šventai tikiu: „Jei rūpi vaikai – padėkim tėvams“. Su supratimu, rūpesčiu, tikėjimu, atsidavimu. Drąsindami ir paremdami. Padėdami tėvams atrasti vaiką savyje ir jį auginti.

Roma Jusienė

Konferencijas RŪPI VAIKAI – PADĒKIM TĒVAMS programma

Grudžio 6 d., penktadienis

- 8.30 – 9.30** Dalyvių registracija
- 9.30 – 9.40** Konferencijos atidarymas, įžanginis žodis. VU Filosofijos fakulteto Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro vedėja doc.dr. *Roma Jusienė*
- 9.40 – 10.10** *Sandra Sebre*. Dvi skirtingos tėvų mokymo programos Latvijoje: efektyvumo tyrimai
- 10.10 – 10.40** *Aušra Kurienė*. Vaikai iš žaismų planetos – su kuo sukurti žmogišką ryšį?
- 10.40 – 11.10** *Jūratė Daškevičienė*. Ar tikrai tėvams siūlome tokią pagalbą, kokios jiems reikia?
- 11.10 – 11.40** Arbatos, kavos pertrauka/Stendinių pranešimų peržiūra
- 11.40 – 12.10** *Jolita Jonynienė*. Efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimo programa STEP: tikėti, drąsinti, ugdyti atsakomybę
- 12.10 – 12.40** *Goda Bačienė*. Saugaus ryšio su vaiku mokymo programa
- 12.40 – 13.10** *Liucyna Narkevič Skurko*. Programa „Mokykla tėvams ir auklėjtojams“ – dialogo link
- 13.10 – 13.30** *Ilona Kajokienė*. Jaučiu, kad esu seksuali, tik kaip pasakyti tai kitiems? Tėvams apie intymų dukterų pasaulį
- 13.30 – 14.30** Pietų pertrauka/Stendinių pranešimų peržiūra

Mokslinių tyrimų sekcija I

Sekcijos moderatorė *Roma Jusienė*

- 14.30 – 14.45** *Inga Rusinaitė – Vaitkuvienė*. Tėvų reakcijų į neigiamas vaiko emocijas ryšys su vaiko emociniais ir elgesio sunkumais
- 14.45 – 15.00** *Ingrida Ilekytė*. Vaikų temperamento ir tėvų elgesio strategijų sąsajos prognozuojant mažų vaikų elgesio bei emocijų sunkumus
- 15.00 – 15.15** *Giedrė Širvinskienė*. Pusantrų metų amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumus prognozuojantys šeimos emocinės aplinkos veiksniai
- 15.15 – 15.30** *Rima Breidokienė*. Keturių metų amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumus prognozuojantys šeimos emocinės aplinkos veiksniai

Mokslinių tyrimų sekcija II

Sekcijos moderatorė Danguolė Čekuolienė

- 14.30 – 14.45** *Kristina Banytė.* Motinų gebėjimo atspindėti kūdikių psichinę būseną ypatumai rizikos grupės motinų - kūdikių sąveikų metu
- 14.45 – 15.00** *Evelina Viduolienė.* Motinystės streso ir motinų elgesio su vaiku sąsajos su jo internaliais sunkumais po vienerių metų: auklėjimo stiliaus kaip mediatoriaus reikšmė
- 15.00 – 15.15** *Loreta Zajančauskaitė-Staskevičienė.* Pirmaklasių ir jų motinų patiriamų psichologinių sunkumų sąsajos ir kitimas pirmąjį mokymosi pusmetį
- 15.15 – 15.30** *Renata Černovaitė.* Motinų, turinčių suaugusius vaikus su intelekto sutrikimu, globos patirtis

Praktinė patirtis ir įžvalgos

Sekcijos moderatorė Jūratė Daškevičienė

- 15.45 – 16.05** *Ieva Salialionė.* Darbas su vaiko, turinčio elgesio ir emocinių sutrikimų, šeima: Vaikų raidos centro patirtis
- 16.05 – 16.25** *Vaida Kalpokienė.* Paauglių elgesio sutrikimų ankstyvoji prevencija šeimoje
- 16.25 – 16.45** *Jolanta Sondaitė.* Psichologiniai šeimos mediacijos aspektai: praktinė patirtis
- 16.45 – 17.00** Diskusija, konferencijos uždarymas

Stendiniai pranešimai

Aistė Diržytė. Tėvų ir globėjų atjautos vaikams ugdymas naudojant kognityvinę terapiją

Vaida Kalpokienė. Kognityvinės-elgesio korekcinės programos EQUIP vykdymo Lietuvos vaikų socializacijos centruose efektyvumas

Margarita Pileckaitė – Markovienė. Neįgalų vaiką auginančių tėvų vidinės darnos ypatumai

Evelina Viduolienė. Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinius sunkumus prognozuojantys motinystės streso veiksniai

Konferencijos vieta - Vilniaus universitetas, Teatro salė, Universiteto g. 3

DVI SKIRTINGOS TĒVŪ MOKYMO PROGRAMAS LATVIJOJE: EFEKTYVUMO TYRIMAI

Sandra Sebre

Socialinių mokslų profesore

Latvijas universitetas

Psichologijas katedra

El. paštas: sandra.sebre@lu.lv

Šio pranešimo tikslas – pristatyti dvi skirtingas tėvų mokymo programas Latvijoje: mokymo programą “Sveikos vaiko emocinės raidos skatinimas” (latviškai: “*Bernu emocionala audzināsana*” – BEA) ir tēvams skirtā mokymo programā “Marte Meo”.

BEA programa buvo pradēta taikyti Latvijoje 2004 metais. Ji remiasi Kanados klinikinēs ir raidos psichologēs Saros Landy sukurta programa “Keliai į vaikų emocinę kompetenciją – programa tēvams”. Ši programa buvo pritaikyta ir išversta į latvių kalbā. Apmokius tėvų mokymo grupių vadovus (psichologus ir soc. darbuotojus), programa tėvams buvo pradēta taikyti įvairiuose Latvijos regionuose.

Nuo BEA mokymo programos taikymo pradžios Inga Skreitule-Pikse pradėjo šios programos efektyvumo tyrimā. Jame buvo tiriama 60 motinų, dalyvavusių BEA programoje ir 46 motinos, kurios sudarė kontrolinę grupę. Duomenys buvo renkami tris kartus: prieš pradedant mokymo programā, programos pabaigoje ir praėjus 6 mėn. po programos baigimo.

Motinos pildė Tėvų kompetencijos jausmo klausimynā (angl. *Parenting Sense of Competence Scale*, PSCS, Johnston ir Mash, 1989) ir Vaiko elgesio aprašā (CBCL/1,5-5, Achenbach, Rescorla, 2000). Vaikų darželio auklėtojos taip pat pildė Vaikų elgesio aprašo formā auklėtojams (C-TRF, Achenbach & Rescorla, 2000). Taip pat tyrime buvo filmuojamos vaiko – mamos interakcijos (iš abiejų grupių po 20 motinų), kurios buvo vertinamos, remiantis Emocinio prieinamumo skale (angl. *Emotional Availability Scale*, Biringen, 2008).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad motinų, dalyvavusių BEA programoje, kompetencijų vertinimas išaugo. Ir motinos, ir auklėtojos pastebėjo vaiko internalių ir eksternalių problemų sumažėjimą. Šie teigiami pokyčiai buvo statistiškai reikšmingai didesni BEA programoje dalyvavusių motinų grupėje nei kontrolinėje grupėje ir išliko 6 mėn. laikotarpyje. Vaizdo medžiagos analizė parodė, kad programoje dalyvavusios motinos buvo jautresnės, mažiau priešiškos ir nurodinėjančios bendraudamos su savo vaikais. Jų vaikai buvo atviresni kontaktui, labiau įstraukę į vaiko – mamos interakcijā.

“Marte Meo” programos efektyvumo tyrimas, atliktas Estere Birzina, atskleidė labai panašius rezultatus. Ikimokyklinio amžiaus vaikų motinos, dalyvavusios šioje mokymo programoje, nurodė, jog vaikų elgesio problemų sumažėjo.

Pranešimo metu bus paaiškinti abiejų tėvų mokymo programų turinys ir struktūra.

VAIKAI IŠ ŽAISLŲ PLANETOS – SU KUO UŽMEGZTI ŽMOGIŠKĄ RYŠĮ

Aušra Kurienė

VšĮ "Paramos centras vaikams" direktorė,

psichologė psichoterapeutė

El. paštas: ausra@pvc.lt

Į konsultaciją juos atveža vairuotojai, į mokyklą palydi apsauga, namuose pietus verda virėja, o kambarius tvarko kambarinė, užmigdo viena auklė, o ryte žadina kita. Tėvų funkcijos deleguotos įvairiems asmenims - auklėms ir padėjėjams, kurie nėra stabilūs, dažnai keičiami, nes neatitinka tėvų lūkesčių.

Jie turi visus žaislus, yra aplankę įvairias šalis, tačiau dažnai jaučiasi nemylimi, yra liūdni ir vieniši, neturi draugų. Tėvų dažnai nėra, jie neprieinami emociškai, nuosekliai nesidomi ir nedalyvauja vaiko gyvenime.

Jie jaučia nuolatinį spaudimą būti sėkmingais, geriausiais, pasiekti gyvenime tiek pat daug kaip ir tėvai, konkuruoti. Nuolatos lyginami su savo bendraamžiais jaučiasi negalintys atitikti trenerių, tėvų, mokytojų ir net draugų lūkesčių. Suniya Luthar (JAV Arizonos valstijos universitetas) *Journal of Development and Psychopathology* rašo: "tyrimai rodo, kad vidutinio lygio depresija, o taip pat nerimo ir psichosomatiniai simptomai pasireiškia du kartus dažniau turtingų šeimų vaikų tarpe, lyginant su nacionaliniu vidurkiu".

Šių vaikų elgesio ir emociniai sunkumai išraiška iš esmės nesiskiria nuo jų bendraamžių, jie ateina į terapiją dėl įvairių priežasčių - sunkumai mokykloje ir su bendraamžiais, nerimas, ar pykčio protrūkiai, netinkamas elgesys... Tačiau darbas su jais ir jų tėvais iš esmės skiriasi. Pagrindiniai terapijos tikslai - intymumo ir kompetencijos jausmo fasilitavimas. Pagrindiniai terapinio proceso ypatumai - sunkumai sukuriant ir išlaikant bendradarbiavimo kontraktą, tėvų pasirengimas ir noras dalyvauti savo vaikų gyvenime ir gydyme, psichologo vaidmens supratimas, kontrperkėlimo sunkumai, kylantys dirbant su šiais tėvais bus aptarti pranešime, pateikiant klinikinio darbo iliustracijas.

AR TIKRAI TĖVAMS SIŪLOME TOKIĄ PAGALBĄ, KOKIOS JIEMS REIKIA?

Jūratė Daškevičienė

VšĮ Saugaus vaiko centro psichologė psichoterapeutė

El. paštas: jurate.dask@gmail.com

Žinodami, jog vaiko asmenybė formuojasi artimiausiuose santykiuose - ryšyje su tėvais, - mes visi labai norime išmokyti tėvus geriau suprasti vaiką (jo poreikius, jausmus, elgesio priežastis), taikyti nesmutinę discipliną, kurti saugesnį, artimesnį ryšį su vaiku. Deja, tėvų psichologinis švietimas konsultacijų metu ir tėvystės įgūdžių mokymo grupėse ne visada būna sėkmingas. Vieni tėvai tiesiog atsisako eiti į mokymus („ne mane, o vaiką reikia gydyti...“), kiti negeba įsisavinti ir teisingai panaudoti gautos informacijos, tretį praneša, jog „viską išbandė ir niekas neveikia“. Kartais atrodo, jog būtent tie tėvai, kuriems labiausiai reikia pagalbos, yra mažiausiai pajėgūs ja pasinaudoti.

O gal mes tiesiog ne tokią pagalbą siūlome?

Šio pranešimo tikslas – padėti diferencijuoti, kokiems tėvams kokios pagalbos reikia. Bus apžvelgti penki tėvų probleminių santykių su vaiku tipai (remiantis britų psichiatrės D.Glaser išskirtomis emociškai vaiką žalojančio tėvų elgesio kategorijomis) bei darbo su tėvais strategija kiekvienu iš šių atvejų.

**EFEKTYVAUS AUKLĖJIMO ĮGŪDŽIŲ LAVINIMO PROGRAMA STEP: TIKĖTI, DRĄSINTI,
UGDYTI ATSAKOMYBĘ**

Jolita Jonynienė

Socialinių mokslų daktarė

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Psichologijos katedros lektorė

El. paštas: jolita.jonyniene@gmail.com

Efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimo programa STEP – tai darbu su tėvų grupėmis skirta programa, ugdanti/ lavinanti auklėjimo įgūdžius: drąsinti vaiką, atpažinti vaiko netinkamo elgesio tikslus, drausminti pozityviais metodais, numatyti natūralias ir logines elgesio pasekmes, bendradarbiauti sprendžiant problemas, rengti šeimos susirinkimus ir kt. Ši tėvų mokymo programa yra pagrįsta Individualiosios psichologijos idėjomis, o ypač – Alfredo Adlerio ir Rudolfo Dreikurso darbais. Tikėti, drąsinti, ugdyti atsakomybę – vaiko ir tėvų – tai svarbiausios programos idėjos ir vertybės, ugdomos tėvų grupės susitikimų metu ir netrukus išmėginamos praktikoje, STEP programos dalyvių šeimose. 2010 m. rudenį - 2013 m. pavasarį STEP programą sėkmingai baigė apie 800 tėvų, auginančių 6-12 m. vaikus ir vaikus paauglius. Šiuo laikotarpiu darbu su tėvų grupėmis parengti 43 vadovai.

Tėvų mokymo programa STEP šiandien Lietuvoje yra vienintelė tokio pobūdžio iniciatyva, kurios efektyvumas patvirtintas mokslinių tyrimų, atliktų Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Socialinių mokslų fakulteto Teorinės psichologijos katedros mokslininkų. Tyrimai atskleidė, kad STEP programą baigę tėvai turi daugiau žinių apie pozityvų vaiko auklėjimą, dažniau naudoja demokratinio / autoritetinio auklėjimo metodus, vaiko elgesys jiems atrodo priimtinesnis, atsakingesnis, labiau bendradarbiaujantis (Jonynienė, 2011, 2012; Jonynienė, Kern, 2011).

Šiame pranešime bus pristatyta efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimo programa STEP, plačiau paaiškintos jos pagrindinės vertybės (tikėti, drąsinti, ugdyti atsakomybę), trumpai apžvelgti efektyvumo tyrimo rezultatai.

SAUGAUS RYŠIO SU VAIKU MOKYMO PROGRAMA

Goda Bačienė

VšĮ „Šeimos namai“ direktorė

Vaikų ir paauglių psichiatrė psichoterapeutė

El. paštas: goda@seimosnamai.lt

Gražina Liutkevičė

VšĮ „Šeimos namai“ psichologė

Vaiko ir tėvų prierašumo santykiai aktyviausiai formuojasi pirmaisiais vaiko gyvenimo metais. Saugiai prisirišę vaikai geriau vystosi, jie yra kūrybiškesni geriau mokosi, draugiškesni, turi geresnes problemų sprendimo strategijas, geriau supranta kitų žmonių jausmus, jų elgesys yra nuoseklesnis ir socialus. Nesaugus prierašumas lemia nelanksčias problemų įveikos strategijas, vienišumą, didesnę agresyvumą ir depresiškumą suaugusio gyvenime. Visi tėvai norėtų užauginti saugius vaikus. Nustatyta, kad prierašumo stilius yra perduodamas iš kartos į kartą per inensyvų tėvų bendravimą su kūdikiu. Tyrimais nustatyta, kad saugiai prisirišusių vaikų yra apie 65%, vengiančio prierašumo 20%, nerimastingo iki 10% ir apie 15% dezorganizuoto prierašumo.

Šiame pranešime pristatoma „SAFE“ (*Safe Attachment Family Education*) tėvų mokymo programa, sukurta Miuncheno Liudwig Maximilians universitete, kuri skirta didinti tėvų jautrumą kūdikiui ir savo poreikiams, skatinti saugų prierašumą. Programa skirta poroms, besilaukiančioms kūdikiui. Mokymai vyksta nuo nėštumo vidurio iki vaikui sukanka vieneri metai. Programoje skiriamas dėmesys tėvų prierašumo stiliui išsiaiškinti, nesąmoningiems lūkesčiams, baimėms įsisąmoninti. Mokoma apie prisirišimo svarbą, apie psichologinius pasikeitimus nėštumo, gimdymo ir pogimdyviniu periodu, vaiko raidos etapus. Saugus vaiko prierašumas susijęs su tėvų jautrumu vaiko signalams: gebėjimu pastebėti, teisingai juos interpretuoti, tinkamai ir pakankamai greitai reaguoti. Kursų metu stebint vaizdo įrašus, mokomasi šių įgūdžių, taip pat vaizdo įrašų pagalba individualiai aptariamas kiekvienos poros bendravimas su mažyliu. Aptariama ir tai, kaip patikimai paruošti vaiką ikimokyklinio ugdymo įstaigos lankymui ar auklės priežiūrai. Programoje skiriamas dėmesys poros santykiams pasikeitimų periodu, bendravimui trise. Mokoma atsipalaidavimo pratimų. Kiekvieno susitikimo metu aptariami pasikeitimai šeimose, vaiko raidoje, atsakoma į tėvams iškilusias klausimus. Mokymų metu tėvai turi galimybę bendrauti grupėje: dalintis patirtimi, diskutuoti, palaikyti vieni kitus, mokytis iš bendraminčių.

Šie mokymai yra ypač svarbūs tėvams, kurie patys augo nepalankiomis sąlygomis, siekiant nutraukti nesąmoningą traumos perdavimą iš kartos į kartą. Tai ankstyva prevencinė programa, skirta gerinti ateinančių kartų psichinę sveikatą bei dabartinės šeimos funkcionavimą. Pristatoma medžiaga iš jau užbaigtų keturių mokymų grupių Lietuvoje.

PROGRAMA „MOKYKLA TĖVAMS IR AUKLĖTOJAMS“ – DIALOGO LINK

Liucyna Narkevič Skurko

Vilniaus m. psichologinės-pedagoginės tarnybos psichologė

El. paštas: narskurko@yahoo.com

Roma Vida Pivorienė

Vilniaus m. psichologinės-pedagoginės tarnybos direktorė, psichologė

Visi tėvai auklėdami savo vaikus nori, kad jie būtų saugūs ir laimingi, kad pasitikėtų savimi, gerbtų save ir kitus. Tačiau dažnai tėvai nežino kaip tai pasiekti. Tėvai nėra mokomi spręsti su netinkamu vaikų elgesiu susijusias problemas, kurti pagarbius tarpusavio santykius. Tuo tarpu tyrimai rodo, kad stiprus, artimas emocinis ryšys su tėvais ar auklėtojais, apsaugo vaikus nuo netinkamo elgesio. F. Streit tyrinėjo ryšį tarp tėvų auklėjimo stilių, jų nuostatų ir paauglių elgesio. Tyrimo rezultatai rodo, kad tiriamieji, kurie neturėjo artimo ryšio su tėvais teigė, kad dažniausiai jaučiasi nelaimingi, jie mėgsta daryti dalykus, šokiruojančius kitus, jaučia, kad nesugeba kontroliuoti savo gyvenimo, jie nesirūpina savo pažymiais mokykloje, nesidomi klasės gyvenimu, netiki, kad ateityje gali įgyti gerą išsilavinimą, neplanuoja studijuoti. Taip pat pastebėtas dėsningumas, kad netekę artimo ryšio su savo šeima paaugliai, labiau linkę pasiduoti bendraamžių įtakai vartoti narkotikus, alkoholį ir nusikalsti. Šio tyrimo rezultatai turėtų būti svarbūs organizuojant prevencinę veiklą mokykloje. Profesorius D.Foxcroft atliko 18 populiariausių prevencinių programų rezultatų analizę, kuri parodė, kad efektyviausios yra tos programos, kuriose dalyvauja tėvai.

Lietuvoje nuo 2007 m. sėkmingai įgyvendinama programa „Mokykla tėvams ir auklėtojams“, kurios pagrindinis tikslas mokyti tėvus ir auklėtojus konstruktyviai bendrauti su vaikais, kurti pagarbius tarpusavio santykius. Programa siekiama ugdyti vaikų ir paauglių psichologinį atsparumą. Programa skirta tėvams bei pedagogams ir užtikrina bendro požiūrio į vaiko ugdymą formavimą, į būtiną efektyvių tarpusavio santykių kūrimą, kas savo ruožtu sudaro prielaidą sukurti saugią aplinką vaikui ugdytis - mokytis, formuoti socialinį elgesį, sumažinti netinkamo elgesio pasireiškimą. Programos dalyviai ne tik tobulina savo bendravimo, bendradarbiavimo ir kt. gyvenimo įgūdžius, bet išmoka ugdyti šiuos įgūdžius vaikuose. Su dalyviais dirbama ne tik kognityviniame lygmenyje (kuo paprastai paremtos mokomosios programos), bet ir emociniame lygmenyje, kas užtikrina dalyvių nuostatų pasikeitimą mokymo procese. Nuostatų pasikeitimas sąlygoja sėkmingesnį tinkamų įgūdžių formavimą ir elgesio kitimą.

Mokymų metu gautos žinios ir įgūdžiai padeda kurti efektyvius, pagarba grindžiamus tarpusavio santykius (tėvai-vaikas, mokytojas-mokytojas, mokytojas-vaikas, mokytojas-tėvai, t.y. mokyti dialogo. Mokymuose dalyvavę tėvai bei pedagogai pažymi, kad pavyko išspręsti kai kurias su vaikų auklėjimu susijusias problemas, jie išmoko išgirsti ir suprasti vaiką, o ne tik išsakyti savo reikalavimus, labiau pasitiki savimi, pastebi, kad vaikas keičiasi: tampa atviresnis, išsako savo jausmus, jiems lengviau rasti bendrą kalbą, susitarti. Taip pat pastebėta, kad keičiasi ir tėvų auklėjimo nuostatos.

JAUČIU, KAD ESU SEKSUALI, TIK KAIP PASAKYT TAI KITIEMS? TĖVAMS APIE INTYMUŲ DUKTERŲ PASAULĮ

Ilona Kajokienė

Mykolo Romerio universiteto Psichologijos katedros lektorė, doktorantė

Psichologė psichoterapeutė

El. paštas: ilonakajokiene@yahoo.com

Pranešimas paremtas ilgalaikė psichoterapine patirtimi ir dviem neseniai atliktais moksliniais tyrimais: 140 asmenų internetine apklausa bei kokybine tris metus trukusia studija su 14-17 m. paauglėmis mergaitėmis.

Seksualumas suprantamas kaip itin daugiasluoksnis patyrimas: „kiekviename seksualumo raidos etape, jis reprezentuoja asmeninio patyrimo bei sociokultūrinio konteksto susiliejimą: kūno, psichikos ir aplinkos susiliejimą“ (Naus, 1987). Seksualumas - vis dar nepatogi tema kalbėtis nei psichoterapeuto kabinete, nei mokykloje su mokiniais, nei namuose su savo šeimos nariais. Ši tema nėra patogi net mokslo tyrimams. Kadangi seksualumo temos vengė edukologai ir psichologai, tai „tuščią erdvę“ pasidalino lyčių studijos, medikai, prekybininkai ir... žurnalistai. Kadangi seksualumas, kaip ir kitos žmogaus būties dimensijos, yra kontekstualios ir intersubjektyvios, tai paaugliai formuoja save remdamiesi aplinkos siūlomomis galimybėmis.

Kokios galimybės? Prieš šešetą metų sukurta „Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa“ (2007) nebuvo pradėta visapusiškai įgyvendinti dėl organizacinių sunkumų ir dėl mokytojų kompetencijų ribotumo šioje srityje (Ustilaitė ir kt., 2009; Purvaneckienė, 2011). Tyrimai rodo, kad Lietuvos dalyviams būdingas žemas seksualinis supratingumas („*The Face of Global Sex 2010*“), kurį tyrimo autoriai siejo su „nepakankamu seksualiniu ugdymu paauglystės pradžioje“. Be to, Lietuvos penkiolikmečiai aktyvų seksualinį gyvenimą pradeda kiek vėliau ir tokių paauglių skaičius yra mažesnis nei Europos vidurkis (2011m.), tačiau jis lėtai didėja kas metai.

Reali situacija: Tėvai kryžkelėje. Ir mokytojai. Ir vaikai, kuriems tai jau rūpi. Net valstybė (lytinis ugdymas ir lytinis švietimas: dvi priešingos srovės viešame diskurse, viena jų paremta krikščionišką antropologija, antroji – žmogaus pasirinkimo laisvės ir reprodukcinės sveikatos modeliu). Seksualumo ugdymas paliekamas tėvų kompetencijai. Taigi kaip ir apie ką kalbėtis seksualumo tema su vaikais ir paaugliais dabartiniame kultūriniame – socialiniame kontekste? Atsakyti į šiuos du klausimus mėginta remiantis tyrimų radiniais. Pirmiausia norėta suprasti ir aprašyti kaip mergaitės išgyvena savo seksualumo patyrimą vidurinėsios paauglystės pradžioje (14-15 m. amžiuje) bei kaip kinta mergaičių seksualumo išgyvenimai vidurinėsios paauglystės metu. Tyrimo metu surinkta medžiaga patvirtino, kad paauglės nori pasikalbėti intymiomis temomis ne tik su savo draugėmis ar vaikiniais. Besiklausantis ir paauglių gyvenamai patirčiai atviras suaugęs – tėvai, psichologai, mokytojai – geriau supras nors ir keistai skambančią paauglės logiką ar priimtų sprendimų paaiškinimą. Pokalbių efektyvumas labai priklauso nuo klausančiojo intencijos girdėti. Ir vaiko amžiui pritaikytą atsakymų.

**TĖVŲ REAKCIJŲ Į NEIGIAMAS VAIKO EMOCIJAS RYŠYS SU VAIKO
EMOCINIAIS IR ELGESIO SUNKUMAIS**

Inga Rusinaitė – Vaitkuviėnė

VŠĮ A. C. Patria psichologė - profesinio orientavimo specialistė

El. paštas: i.rusinaite.vaitkuviene@gmail.com

Loreta Bukšnytė – Marmienė

Socialinių mokslų daktarė, docentė

Vytauto Didžiojo universitetas

Teorinės psichologijos katedra

El. paštas: l.buksnyte-marmiene@smf.vdu.lt

Tyrimo tikslas – nustatyti tėvų reakcijų į neigiamas vaiko emocijas ryšį su vaiko emociniais ir elgesio sunkumais.

Tėvų reakcijos į neigiamas vaiko emocijas matuojamos R. A. Fabes, N. Eisenberg ir D. Benzwei (1990) tėvų reakcijų į neigiamas emocijas klausimynu. Po faktorinės analizės išskiriamos 4 tėvų reakcijos rūšys: į emocijų valdymą ir problemos sprendimą orientuotas; į bausmes orientuotas ir susikrimitimo; emocijų raišką skatinančias ir sumenkinimo. Jų patikimumas aukštas. Vaikų emociniai ir elgesio sunkumai matuojami T. M. Achenbach ir L. A. Rescorla 1,5-5 m. vaikų elgesio aprašu (2000). Tyrime naudojamos dvi skalės (internalių ir eksternalių sunkumų), kurių patikimumas yra geras. Tyrime dalyvavo 56 Kauno valstybiniai lopšeliai-darželiai ir darželiai (iš 87 kviestų), kuriuose atsitiktine tvarka iš ikimokyklinio amžiaus grupių atrinkti du vaikų tėveliai (pirmo ir septinto vaiko pagal grupės vaikų sąrašą). Iš pakviestų 734 tėvelių ir 367 auklėtojų, tyrime dalyvavo 492 tėveliai (411 mamų ir 37 tėčių; amžiaus vidurkis 32,7 m.) ir 255 auklėtojos. Į statistinę duomenų analizę įtraukti 360 tyrimo dalyvių (324 mamų, 32 tėčių, 4 lyties nenurodė ir 180 auklėtojų). Kiti duomenys atmesti dėl vaikų per didelio amžiaus, netinkamos atrankos (pateikti ne pirmo ir septinto vaikų ir tėvelių duomenys), nepažymėtų atsakymų arba anketos kodo neatitikimo.

Tyrimo rezultatai parodė, kad berniukai turi didesnius elgesio sunkumus negu mergaitės. Mamų palaikančios reakcijos į neigiamas vaiko emocijas labiau išreikštos negu tėčių. Tėvai sumenkinimo reakcijomis dažniau reaguoja į mergaičių nei berniukų neigiamas emocijas. Tėvų palaikančios reakcijos į neigiamas vaiko emocijas nėra susijusios su vaikų emociniais ir elgesio sunkumais. Tačiau pastebima tendencija, kad tėvų didesnis į bausmes orientuotų ir susikrimitimo reakcijų išreikštumas siejasi su mergaičių elgesio sunkumais. Motinų į emocijų valdymą ir problemos sprendimą orientuotos reakcijos siejasi su berniukų elgesio sunkumais. Taip pat stebima tendencija, kad motinų didesnis į emocijų valdymą ir problemos sprendimą orientuotų reakcijų išreikštumas siejasi su mažesniais mergaičių elgesio sunkumų įverčiais. Tėvų reagavimas (palaikantis, nepalaikantis, mišrus ir pasyvus) į neigiamas vaiko emocijas nėra susijęs su vaikų emociniais ir elgesio sunkumais.

**VAIKŲ TEMPERAMENTO IR TĖVŲ ELGESIO STRATEGIJŲ SAŠAJOS
PROGNOZUOJANT MAŽŲ VAIKŲ ELGESIO BEI EMOCIJŲ SUNKUMUS**

Ingrida Ilekytė

Vaikų ligoninės, VŠĮ VULSK filialo,

Vaiko Raidos Centro medicinos psichologė

El. paštas: ingrida.ilekyte@gmail.com

Roma Jusienė

Socialinių mokslų daktarė, docentė

Vilniaus universitetas

Bendrosios psichologijos katedra

El. paštas: roma.jusiene@sf.vu.lt

Vaikas šeimoje nėra vien tik pasyvus veikėjas. Gimdamas su savimi jis „atsineša“ prigimtinių temperamento savybių, kurioms reiškiantis daroma reikšminga įtaka visiems šeimos nariams. Neabejojama, jog šis vaiko „inašas“ yra labai reikšmingas tėvystės praktikai. Vaiko raidos tyrinėtojai bando suprasti, kaip vaiko temperamentas veikia tėvystę arba kaip tėvystė „budina“ atitinkamus vaiko temperamento bruožus. Galiausiai ieškoma, kokie esti šių abiejų sąveikos padariniai. Atsižvelgiant į tai, buvo atliktas tyrimas, kuriuo siekta atskleisti, kaip vaikų temperamentas bei tėvų naudojamos elgesio strategijos gali sietis ir prognozuoti trimečių vaikų elgesio bei emocijų sunkumus. Tai svarbu tyrinėti todėl, jog daugelis tėvų susiduria su nemenkais sunkumais ir iššūkiais auginant sunkaus temperamento vaikus. Šio tyrimo gairės galėtų padėti tokiems tėvams atrasti tinkamus auklėjimo būdus, kad išvengtų ar sumažintų vaiko emocijų ir elgesio sunkumų riziką.

Tyrime dalyvavo 82 tėvai, auginantys 3 metų amžiaus vaikus. Tiriamųjų grupę sudarė tėvai ir jų vaikai iš Vilniaus ir Kauno miestų bei rajonų. Klausimynus užpildė 79 (88%) mamos ir 3 (12%) tėčiai, kurių amžius nuo 24 iki 43 metų. Surinkti duomenys apie 82 vaikus, iš kurių buvo 42 berniukai (51%).

Tyrimo rezultatai parodė, jog vaiko temperamentas yra reikšmingesnis prognostinis veiksnys vėlesniems vaiko elgesio ir emocijų sunkumams atsirasti, tačiau tėvų naudojamos elgesio strategijos taip pat yra prognostiškai vertingos. Eksternalius vaiko sunkumus prognozuoja vien tik temperamento bruožai, tuo tarpu internalius vaiko sunkumus numato ir tėvų taikomos nepalaikančios strategijos, ir vaiko temperamento bruožai, tačiau pastarieji turi didesnę prognostinę reikšmę. Žvelgiant į tėvų naudojamas nepalaikančias elgesio strategijas kaip į atskirą kintamąjį atskleista, jog šių strategijų taikymas leidžia prognozuoti vaiko eksternalius ir internalius sunkumus, nors gautos duomenų sklaidos ir nėra didelės. Gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog tėvų taikomos elgesio strategijos gali veikti tarsi tarpininkas tarp vaiko temperamento ir vėlesnių elgesio bei emocijų sunkumų, o vaiko prigimtiniai temperamento bruožai gali būti lemiantys šių sunkumų atsiradimui. Remiantis tyrimo rezultatais, pranešime bus diskutuojama, į ką svarbu atsižvelgti tėvams, auginantiems sunkaus temperamento vaikus ir kokios ugdymo/ auklėjimo rekomendacijos jiems būtų naudingos

**PUSANTRŲ METŲ AMŽIAUS VAIKŲ EMOCIJŲ IR ELGESIO SUNKUMUS
PROGNOZUOJANTYS ŠEIMOS EMOCINĖS APLINKOS VEIKSNIAI**

Giedrė Širvinskienė

*Lietuvos sveikatos mokslų universiteto
Sveikatos psichologijos katedros lektorė
El. paštas: giedresirvi@gmail.com*

Nida Žemaitienė

*Socialinių mokslų profesorė
Lietuvos sveikatos mokslų universitetas
Sveikatos psichologijos katedra
El. paštas: nidazem@gmail.com*

Roma Jusienė

*Socialinių mokslų daktarė, docentė
Vilniaus universitetas
Bendrosios psichologijos katedra
Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių
tyrimų mokymo centro mokslo darbuotoja
El. paštas: roma.jusiene@sf.vu.lt*

Ankstyvoji aplinka, kurią vaikui suteikia tėvai, daro didelį poveikį beveik visiems raidos aspektams per visą vaiko augimo ir vystymosi laikotarpį (Shonkoff ir Phillips, 2000). Vaiko raidai ir elgesiui gali būti svarbi šeimos aplinka ir iki gimimo, ir po jo. Todėl siekiant geriau suprasti šių veiksmų dinamiką ir reikšmę laikui bėgant, yra svarbūs ilgalaikių tyrimų rezultatai.

Tyrimo tikslas – nustatyti šeimos emocinės aplinkos prenataliniu laikotarpiu ir po gimimo sąsajas su pusantrų metų amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumais bei įvertinti jų tarpusavio sąveikas. Analizei naudojama dalis duomenų, gautų vykdant prospektyvią kohortinę vaikų studiją nuo gimimo, pradėtą 2009 metais bendradarbiaujant VU ir LSMU mokslininkams. Šiame tyrime naudojami duomenys, gauti apklausus 172 išnešiotų naujagimių motinas 2-3 parą po gimdymo, vaikams sulaukus 3 mėn. ir 1,5 metų amžiaus. Vaikų emocijų ir elgesio sunkumai vertinti lietuviškąja Vaiko elgesio aprašo (CBCL/1½-5; Achenbach & Rescorla, 2000), pildomo tėvų, versija. 7,0% tyrime dalyvavusių vaikų buvo priskirti emocijų sunkumų rizikos grupei, 10,5% elgesio sunkumų ir 9,9% - bendrų sunkumų rizikos grupėms.

Tyrimo rezultatai parodė, kad emocijų ir/ar elgesio sunkumus 1,5 metų amžiuje prognozavo tokie veiksniai kaip neplanuotas nėštumas, apsunkintas motinos emocinis nėštumo priėmimas, rūkymas nėštumo metu, dažnas negatyvių emocijų patyrimas nėštumo metu ir 3 mėn. po gimdymo, motinos blogiau įvertinti santykiai su vyru/partneriu iki pastojimo ir nėštumo metu, motinos depresiškumas 2-3 parą ir 3 mėn. po gimdymo, dideliu nerimu dėl vaiko pasižymintis motinos pogimdyminis prierašumas ir nelanksčios, į tėvus (ne į vaiką) orientuotos motinos nuostatos vaiko auginimo atžvilgiu. Šios sąsajos buvo reikšmingos ir atsižvelgiant į vaiko lytį, motinos amžių, išsilavinimą, šeimos struktūrą. Struktūrinių lygčių modelis atskleidė kompleksines analizuotų veiksmų sąsajas ir parodė, kad apsunkintas motinos emocinis nėštumo priėmimas prognozavo prastesnius santykius su vyru/partneriu nėštumo metu, šie, savo ruožtu, prognozavo motinos negatyvių emocijų patyrimą nėštumo metu, ir pastarasis veiksnys – bendrus vaiko sunkumus. Motinos nuostatos prognozavo vaiko sunkumus nepriklausomai nuo kitų į modelį įtrauktų šeimos emocinės aplinkos veiksmų.

**KETURIŲ METŲ AMŽIAUS VAIKŲ EMOCIJŲ IR ELGESIO SUNKUMUS
PROGNOZUOJANTYS ŠEIMOS EMOCINĖS APLINKOS VEIKSNIAI**

Rima Braidokienė

VU Bendrosios psichologijos katedros doktorantė

Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro mokslo darbuotoja

El. paštas: r.dapkute@gmail.com

Roma Jusienė

Socialinių mokslų daktarė, docentė

Vilniaus universitetas

Bendrosios psichologijos katedra

Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro mokslo darbuotoja

El. paštas: roma.jusiene@sf.vu.lt

Šiame tyrime pristatome tęstinėje ankstyvosios raidos studijoje dalyvaujančių keturių metų amžiaus vaikų elgesio ir emocinių sunkumų bei su jais susijusių šeimos emocinės aplinkos veiksnių analizės rezultatus. Siekėme atskleisti, ar veiksniai, kurie reikšmingai prognozavo pusantrų metų elgesio ir emocinius sunkumus, išlieka reikšmingi ir keturių metų vaikų elgesiui ir raidai. Analizei naudojama dalis duomenų, gautų vykdant prospektyvią kohortinę vaikų studiją nuo gimimo, pradėtą vykdyti 2009 metais bendradarbiaujant VU ir LSMU mokslininkams. Šiame tyrime naudojami duomenys, gauti apklausus 171 išnešiotų naujagimių motinas 2-3 parą po gimdymo, vaikams sulaukus 3 mėn., 1,5 metų ir 4 metų amžiaus. Vaikų emocijų ir elgesio sunkumai vertinti lietuviškąja Vaiko elgesio aprašo (CBCL/1½-5; Achenbach & Rescorla, 2000) versija. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 4 metų amžiaus tyrime dalyvavusių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų rizikos grupės sudaro panašią proporciją, kaip ir 1,5 metų amžiaus vaikų: 9,1 % vaikų buvo priskirti emocijų sunkumų rizikos grupei, 8,9% - elgesio sunkumų ir 10,6% - bendrų sunkumų rizikos grupėms. Gauti rezultatai taip pat parodė, kad ankstyvosios šeimos emocinės aplinkos veiksnių reikšmė išlieka ir 4 metų vaikų elgesio ir emociniams sunkumams. Su elgesio ir emociniais sunkumais 4 metų amžiuje yra susiję dažnas motinos neigiamų emocijų patyrimas nėštumo metu, blogiau įvertinti santykiai su vyru/partneriu iki nėštumo ir nėštumo metu, dideliu nerimu dėl vaiko pasižymintis pogimdyvinis prierašumas, mažesnis motinos saviveiksmingumas, apsunckintas motinos emocinis nėštumo priėmimas bei motinos depresiškumas po gimdymo. Struktūrinių lygčių modelis atskleidė, kad tiesiogiai 4 metų vaikų emocinius ir elgesio sunkumus prognozuoja dideliu nerimu dėl vaiko pasižymintis pogimdyvinis prierašumas ir apsunckintas motinos emocinis nėštumo priėmimas. Tiesiogiai emocinius sunkumus taip pat prognozuoja distresas nėštumo metu, o elgesio sunkumus – motinos saviveiksmingumo jausmas. Tuo tarpu motinos pogimdyvinio depresiškumo ir subjektyvios santykių su vyru/partneriu kokybės 4 metų elgesio ir emociniams sunkumams poveikis yra netiesioginis. Pranešime aptariami ir kiti šeimos veiksniai, turintys didesnę reikšmę 4 metų vaikų elgesio ir emociniams sunkumams, pvz., motinos taikomos strategijos vaikų neigiamų emocijų atžvilgiu, vertintos 3 metų amžiuje. Šis tyrimas finansuojamas Lietuvos mokslo tarybos, sutarties nr. MIP-014/2012.

**MOTINŲ GEBĖJIMO ATSPINDĖTI KŪDIKIŲ PSICHINĘ BŪSENĄ YPATUMAI RIZIKOS
GRUPĖS MOTINŲ - KŪDIKIŲ SAVEIKŲ METU**

Kristina Banytė

VšĮ „Žemynos klinika“ psichologė – stažuotoja

Klinikinė psichologė

El. paštas: kristinaa.banyte@gmail.com

Danguolė Čekuolienė

Socialinių mokslų daktarė, docentė

Vilniaus universitetas

Bendrosios psichologijos katedra

El. paštas: dcekuoliene@takas.lt

Pastaroju metu tyrimai patvirtino, kad motinos gebėjimai tinkamai atspindėti kūdikio psichinę būseną sąveikos su kūdikiu metu siejasi su teigiamais kūdikio raidos aspektais. Neseniai nustatyta, kad į rizikos grupę patenkančios motinos (dėl socialinių ar ekonominių sunkumų, jauno amžiaus ir kt.), prasčiau suvokia savo vaiką, kaip turintį savo psichinį gyvenimą, ir tai turi reikšmės jų santykių kokybei. Kol kas itin mažai atlikta tyrimų, kuriuose būtų analizuojami rizikos ir nerizikos grupės motinų gebėjimai atspindėti kūdikio psichinę būseną. Iki šiol tokių tyrimų nebuvo atlikta Lietuvoje. Pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo palyginti rizikos ir nerizikos grupės motinų gebėjimus pastebėti ir atspindėti kūdikio psichines būsenas sąveikos su kūdikiu metu.

Šiame tyrime dalyvavo dvi motinų-kūdikių porų grupės. Aštuonios motinos, priklausančios rizikos grupei, buvo jauno amžiaus ($M = 19$) ir kartu su kūdikiu gyveno globos namuose. Dešimt į rizikos grupę nepatenkančių motinų, kurių vidutinis amžius buvo 29 metai, gyvenano kartu su vaiko tėvu. Remiantis E. Meins ir C. Fernyhough (2012) „Gebėjimo atspindėti psichinę būseną“ kodavimo vadovu (*Mind-Mindedness Coding Manual, Version 2.1*, Meins, Fernyhough, 2012) ir analizuojant stebėjimo metodu motinų- kūdikių sąveikų 20 min. vaizdo įrašus laisvo žaidimo metu buvo koduojami šie konstruktai: kūdikio psichinę būseną atspindintys komentarai (apie kūdikio norus, pažintinius gebėjimus, jausmus, manipuliacijas kitais asmenimis, motinos kalbėjimas „kūdikio lūpomis“). Toliau, stebint motinų- kūdikių įrašytas sąveikas psichinę būseną atspindintys komentarai buvo koduojami į tinkamai arba nederančiai kūdikio psichinę būseną atspindinčius komentarus.

Tyrimu metu buvo rasti reikšmingi skirtumai tarp dviejų motinų grupių: bendras psichinę būseną atspindinčių komentarų skaičius yra mažesnis rizikos grupės motinų sąveikose su kūdikiais lyginant su nerizikos grupės motinomis. Motinos, patenkančios į rizikos grupę, išsako mažiau tinkamai kūdikio psichinę būseną atspindinčių komentarų, sąveikų su kūdikiu metu, negu motinos, nepatenkančios į rizikos grupę. Nebuvo rasta reikšmingų skirtumų tarp šių dviejų motinų grupių nederančiai kūdikio psichinę būseną atspindinčių komentarų skaičiaus. Šie rezultatai aptariami mentalizacijos teorijos kontekste, lyginant pastarojo tyrimo duomenis su užsienio autorių atliktų tyrimų duomenimis.

MOTINYSTĖS STRESO IR MOTINŲ ELGESIO SU VAIKU SĄSAJOS SU JO INTERNALIAIS SUNKUMAIS PO VIENERIŲ METŲ: AUKLĖJIMO STILIAUS KAIP MEDIATORIAUS REIKŠMĖ

Evelina Viduolienė

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto lektorė

Vytauto Didžiojo universiteto Terinės psichologijos katedros doktorantė

El. paštas: e.viduoliene@gmail.com

Aidas Perminas

Socialinių mokslų daktaras, docentas

Vytauto Didžiojo universitetas

Teorinės psichologijos katedra

Deater-Deckard (1998), Belsky (1984) teigimu, vaiko auklėjimo pobūdis ir elgesys su vaiku gali būti mediatorius tarp motinystės streso ir vaiko prisitaikymo bei jo sunkumų ateityje – didelę psichologinę įtampą jaučiančios motinos mažiau jautriai ir emociškai šilčiau reaguoja į vaiko poreikius, dažniau yra irzlios, nurodinėjančios, griežtos, riboja vaiko veiksmus ir jį drausmina, grasina bausmėmis ar iš tiesų nubaudžia vaiką. Dėl to vaikas ateityje gali patirti daugiau sunkumų (Deater-Deckard, 1998; Hackethorn Garland, 2007; Brenner, Fox, 1998; Mash, Johnston, 1990). Tačiau šių veiksmų tarpusavio ryšiai nėra visiškai aiškūs. Kai kurie mokslininkai pateikia rezultatus, kad priešingai nei tikėtasi motinystės stresas prognozuoja vaiko vėlesnius sunkumus, tačiau tik tiesiogiai, o vaiko auklėjimo stilius nemedijuoja ryšio tarp motinystės streso ir vaiko sunkumų (Anthony et al., 2005; Crnic, Gaze, Hoffman, 2005).

Tyrime naudoti Motinystės streso klausimynas (*Parenting stress index*, Abidin, 1995), Vaiko auklėjimo stilių klausimynas (*Parenting styles and dimensions Questionnaire*, Robinson et al., 2001) ir Vaiko elgesio aprašas (Achenbach, Rescorla, 2000). Analizuoti 559 motinų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, duomenys.

Buvo sudaryti ir įvertinti 6 modeliai, kuriuose nepriklausomas kintamasis buvo dėl vaiko arba dėl motinos charakteristikų kylantis motinystės stresas, vertintas pirmojo tyrimo metu, priklausomas kintamasis – vaiko internalūs sunkumai, nustatyti antrojo tyrimo metu, o mediatoriaus kintamasis – skirtingos vaiko auklėjimo strategijos, vertintos pradinio tyrimo metu.

Struktūrinio lygčių modeliavimo rezultatai atskleidė, kad autoritarinio ir viską leidžiančio vaiko auklėjimo strategijos medijavo ryšį tarp pradinio motinystės streso lygio ir vaiko internalių sunkumų po vienerių metų. Kuo daugiau dėl vaiko ir dėl motinos charakteristikų kylančio motinystės streso jautė motinos, tuo labiau joms buvo būdingas autoritarinis ar viską leidžiantis vaiko auklėjimo stiliai, o po vienerių metų tai buvo susiję su didesniais vaiko internaliais sunkumais. Autoritetingas vaiko auklėjimo stilius nemedijavo ryšio tarp motinystės streso ir vaiko internalių sunkumų ateityje – stebimas tik tiesioginis ryšys tarp motinystės streso ir vaiko internalių sunkumų. Tyrimo rezultatai rodo, kad su ikimokyklinio amžiaus vaiko internaliais sunkumais ateityje yra susijusios tik kaip netinkamos ir neefektyvios vertinamos vaiko auklėjimo strategijos.

**PIRMAKLASIŲ IR JŲ MOTINŲ PATIRIAMŲ PSICHOLOGINIŲ SUNKUMŲ ŠĄSAJOS IR
KITIMAS PIRMAJĄ MOKYMOSI PUSMETĮ**

Loreta Zajančauskaitė-Staskevičienė

Socialinių mokslų daktarė, lektorė

Vytauto Didžiojo universitetas

Teorinės psichologijos katedra

Kauno Centro poliklinikos Psichikos sveikatos centro medicinos psychologė

El. paštas: l.zajancauskaite@smf.vdu.lt

Toma Balčiūnaitė

Panevėžio raj. Krekenavos Mykolo Antanaičio gimnazijos psychologė

Mokyklos lankymo pradžia – sunkus laikas pačiam pirmaklasiui ir jo tėvams. Nuo to, kaip bus įveiktas šis etapas, gali priklausyti daugelis dalykų, pradedant mokymosi motyvacija, baigiant santykius šeimoje. Ieškant efektyvių pagalbos būdų, svarbu analizuoti tėvų ir vaikų sunkumų sąsajas. Paramą dažniau teikia bei į klasės susirinkimus dažniau vaikšto vaiko mama, todėl tyrimui pasirinkta pirmaklasių motinų imtis. Tyrimo tikslas - nustatyti pirmaklasių ir jų motinų patiriamų psichologinių sunkumų kitimą pusės metų laikotarpiu ir jų sąsajas su motinų saviįžvalga. Saviįžvalga (angl. *mindedness*) - psichologinis konstruktas, kuris apima ne tik savo jausmų, minčių ir elgesio įsisąmoninimą ir interpretavimą, bet ir gebėjimą bei motyvaciją gilintis į kito žmogaus mintis, jausmus ir elgesio priežastis (Beitel, Cecero, 2003; Berry ir kt., 2008). Galima manyti, jog aukštesnis motinos saviįžvalgos lygis ir mažiau išreikšti psichologiniai sunkumai bus susiję su mažesniais vaikų psichologiniais sunkumais arba su jų mažėjimu pirmojo pusmečio mokykloje laikotarpiu.

Tyrimo metodai: Psichologinės saviįžvalgos skalė (Boylan, 2006), ASEBA suaugusiųjų klausimyno ASR forma (Šimulionienė ir kt., 2010), Sunkumų ir galių klausimynas (SDQ) 4-16 metų vaikų tėvams skirta versija (Gintilienė ir kt., 2004). Tyrimas atliktas dviem etapais – mokslo metų pradžioje ir kovo-balandžio mėn. Į analizę neįtraukti duomenys tiriamųjų, kurios vaikui pradėjus lankyti mokyklą patyrė ir kitų svarbių gyvenimo įvykių. Analizuoti 81 moters duomenys, pateikti apie save ir savo vaiką abiejų etapų metu (vaikai: 43 mergaitės ir 38 berniukai). Tiriamų motinų amžiaus vidurkis 35 metai. Daugumos (50) išsilavinimas aukštasis. 56 proc. (46 motinų) pirmas vaikas pradėjo lankyti mokyklą.

Rezultatai: motinų išsilavinimas ir amžius nesusiję su jų ir jų pirmaklasių patiriamais sunkumais, taip pat su motinų saviįžvalgos lygiu. Motinų psichologiniai sunkumai praėjus pusei metų nuo mokslo metų pradžios sumažėjo, o vaikų reikšmingai nepakito. Netikėta, bet sumažėjo ir motinų saviįžvalga – galbūt sumažėjus sunkumų, sumažėjo motyvacija gilintis į savo ir vaiko emocinius procesus. Motinų patiriami didesni psichologiniai sunkumai susiję su žemesne saviįžvalga. Pirmaklasiai, kurių motinos pasižymi aukštesniu saviįžvalgos lygiu patiria mažiau sunkumų, šis ryšys stipresnis mergaičių motinų grupėje. Vaikai, kurių motinos patiria daugiau emocinių ar elgesio sunkumų, taip pat susiduria su didesniais sunkumais ir mokslo pradžioje, ir po pusės metų.

**MOTINŲ, TURINČIŲ SUAUGUSIUS VAIKUS SU INTELEKTO SUTRIKIMU, GLOBOS
PATIRTIS**

Renata Černovaitė

Trakų neįgalųjų užimtumo centro psichologė

El. paštas: renata.cernovaitė@gmail.com

Visi būsimi tėvai tikisi susilaukti sveiko mažylio, į kurį deda dideles viltis bei lūkesčius. Tačiau kartais tėvystės džiaugsmą aptemdo nelaukta žinia apie vaiko negalią ar ligą. Tai didelis sukrėtimas šeimai. Viena sudėtingiausių medicininių būklių, dažniausiai diagnozuojamų ankstyvoje vaikystėje, yra intelekto sutrikimas. Dažnai intelekto sutrikimą turintys asmenys yra visiškai priklausomi nuo tėvų visą savo gyvenimą. Tačiau tėvams susitaikyti su vaiko negalia nėra lengva. Pradžioje daugelis tėvų, auginančių intelekto sutrikimą turintį vaiką, patiria netekčiai būdingus jausmus. Kelia klausimą „kodėl man?“, tačiau negali rasti atsakymo. Dažnai tėvai ima kaltinti save ar vienas kitą, nusivilia, pyksta ant gyvenimo, Dievo ir pan. Susitaikymas su vaiko negalia visuomet yra individualus procesas – vienos šeimos sugeba efektyviai prisitaikyti prie pokyčių bei vaiko būklės, kitos šeimos niekada galutinai nesusitaiko su vaiko būkle ir pakitusia šeimos dinamika.

Atsakomybės ir rūpesčiai, susiję su intelekto sutrikimą turinčio vaiko globa, paprastai paliečia visą šeimą, tačiau didžiausia globos dalis tenka motinoms. Tyrimai liudija, jog jos ne tik skiria daugiausiai laiko vaiko globai, bet ir labiau išgyvena dėl vaiko negalios bei jo ateities. Vyresnio amžiaus sulaukusios motinos susiduria su daugybe naujų globos iššūkių. Silpstanti pačių moterų sveikata, nedarbingumas, finansiniai sunkumai, nerimas dėl vaiko globos ateityje, kai jų nebebus, sukelia papildomus sunkumus bei nerimą globos kontekste.

Pranešime bus pristatytas kokybinis tyrimas, kuriame dalyvavo 6 vyresnio amžiaus moterys, turinčios jau suaugusius vaikus su intelekto sutrikimu. Tyrime buvo nagrinėjamas globos fenomenas, remiantis autentiška motinų, turinčių suaugusius vaikus su intelekto sutrikimu, patirtimi. Moterų amžius tyrimo metu svyravo nuo 53 iki 64 metų, tuo tarpu jų suaugusių vaikų, turinčių intelekto sutrikimą – nuo 28 iki 36 metų. Tyrime buvo atskleista, jog vyresnio amžiaus moterys, turinčios suaugusius vaikus su intelekto sutrikimu, pasižymi unikaliu psichologiniu atsparumu, stiprybe bei atsidavimu savo vaikui. Vis dėlto moterys jaučia didelį pagalbos poreikį – didžiausi sunkumai jas aplanko globos kasdienybėje (fizinis krūvis, poilsio trūkumas, vaiko higiena, buities pritaikymas, maitinimas, saugumas ir t.t.). Tačiau jos nėra linkusios ieškoti pagalbos dėl nusivylimo specialistais, nepasitikėjimo visuomene bei politikos sistema. Ieškant pagalbos būdų, svarbu atkreipti dėmesį į moterų poreikius bei norą dalintis savo patirtimi.

**DARBAS SU ELGESIO IR EMOCINIŲ SUTRIKIMŲ TURINČIO VAIKO ŠEIMA: VAIKŲ
RAIDOS CENTRO PATIRTIS**

Ieva Salialionė

Vaikų ligoninės, VŠĮ VULSK filialo,

Vaiko raidos centro medicinos psichologė

El. paštas: salialione@gmail.com

Darbas su tėvais – viena iš ypatingai svarbių psichologinės pagalbos vaikui dalių. Kartais – pati svarbiausia. Kuo mažesnis vaikas, tuo svarbesnė. Šio pranešimo tikslas: perteikti Vaiko raidos centro Vaikų psichiatrijos dienos stacionaro patirtį, kaip dirbama su tėvais, kurių vaikai turi elgesio ir emocinių sutrikimų.

Darbo su tėvais tikslai: užtikrinti tinkamesnę vaiko pažintinei, emocinei, socialinei raidai namų aplinką (t.y., vaiko poreikių atliepimas, šilti palaikantys emociniai santykiai, struktūra, tinkami auklėjimo metodai, tinkamas tėvų pavyzdys vaikui).

Šeimos situacijos įvertinimo uždaviniai: išsiaiškinti, kaip tėvai mato vaiką, jo sunkumus, kaip tai interpretuoja, ko tikisi iš specialistų, kokie yra motinos/tėvo ir vaiko tarpusavio santykiai, kokius jausmus tėvai jaučia vaikui, kokius auklėjimo metodus tėvai taiko, ar tėvų požiūriai į auklėjimą sutampa, kiek geba įsijausti į vaiko perspektyvą, kiek turi žinių apie vaikų raidą, poreikius, kiek pasiruošę patys keisti savo elgesį, kokia yra tėvų psichinė būseną, savireguliacinės, adaptacinės savybės, kokie yra tėvų tarpusavio santykiai, tėvų ir kartu gyvenančių kitų asmenų tarpusavio santykiai, kokie yra šeimos socialiniai, materialiniai resursai gerinti vaiko psichosocialinę situaciją.

Pagalbos kryptys: emociškai palaikyti tėvus. Patvirtinti arba koreguoti tėvų matomą vaiko, jo sunkumų vaizdą. Kai kuriais atvejais - suteikti informacijos apie sutrikimą, jo priežastis, pagalbos būdus. Kai kuriais atvejais – normalizuoti situaciją. Kai kuriais atvejais – padėti pamatyti vaiko teigiamas savybes. Aptarti tėvų ir vaiko tarpusavio santykių įtaką vaiko savijautai ir elgesiui. Aptarti tėvų emocinės būsenos, elgesio įtaką vaiko savijautai ir elgesiui. Aptarti tėvų (tėvų ir senelių) tarpusavio santykių svarbą. Suteikti informacijos apie to amžiaus vaikų raidos ypatybes, poreikius. Suteikti informacijos apie galimus auklėjimo būdus, kurie yra veiksmingesni. Mokyti taikyti efektyvesnius auklėjimo būdus. Suteikti informacijos tėvams, kur jie gali patys sau gauti pagalbos (psichologinės, psichiatrinės, teisinės, socialinės ir t.t.).

Darbo rezultatai: tėvai išlaiko teigiamą, pasitikėjimu grįstą santykį su specialistais. Ateityje drąsiau kreipiasi pagalbos. Tėvai pasijunta tvirčiau savo tėvų vaidmenyje. Praplečia savo auklėjimo būdų arsenalą. Pajunta gali labiau valdyti situaciją. Pamato daugiau galimybių pagerinti savo šeimos situaciją. Imasi konkrečių veiksmų. Sumažėja tėvų neigiamų emocijų (pasimetimas, nerimas, pyktis vaikui). Tada jie ramiau bendrauja su vaiku. Tada ramiau jaučiasi ir vaikas. Teigiamos tėvų ir vaiko emocijos – per naują kitokio su vaiku bendravimo patirtį.

Pranešimo metu bus pateikiama darbo su šeima pavyzdžių.

PAAUGLIŲ ELGESIO SUTRIKIMŲ ANKSTYVOJI PREVENCIJA ŠEIMOJE

Vaida Kalpokienė

Socialinių mokslų daktarė

Mykolo Romerio universiteto lektorė

VšĮ Vilniaus šeimos psichologijos centro vaikų ir paauglių psichologė

El. paštas: kalpokienevaida@gmail.com

Elgesio sutrikimai yra vieni dažniausių paauglystėje pasireiškiančių psichikos ir elgesio sutrikimų, tačiau pagalba paaugliams ir jų šeimoms ne visada duoda laukiamų rezultatų. Intervencijos efektyvumo tyrimai rodo, kad geriausi rezultatai pasiekiami teikiant pagalbą vaikams (maždaug iki 8 m.), neturintiems ypač gilių elgesio sutrikimų (Frick, 1998). Pripažįstama, kad gilėjant elgesio sutrikimams intervencija tampa mažiau efektyvi ir brangiau kainuojanti, t. y. reikalaujanti daugelio žmonių pastangų, laiko bei finansinių kaštų. Todėl vis labiau akcentuojama ankstyvoji prevencija, nukreipta ne tik į vaiką ar paauglį, bet ir į jam svarbias aplinkas: šeimą, mokyklą, bendraamžius. Elgesio sutrikimų sudėtingumas, formavimosi kelių įvairovė skatina ypač atidžiai tyrinėti prielaidas, lemiančias prevencijos sėkmę. Moksliniai tyrimai ir klinikinė praktika patvirtina šeimos rizikos ir atsparumo veiksnių svarbą paauglių elgesio sutrikimų formavimesi, todėl darbas su šeimomis turėtų tapti vienu iš kertinių ankstyvosios elgesio sutrikimų prevencijos aspektų. Pranešime, remiantis raidos psichopatologijos tyrinėjimais, bus ieškoma atsakymų į tris klausimus: kada šeimos švietimas gali būti efektyviausias? Koks šeimos švietimas turėtų būti? Kokioms šeimoms (kam) jis turėtų būti skiriamas?

Elgesio sutrikimų formavimosi kelių (raidų trajektorijų) tyrimai atskleidžia, kad dalis elgesio sutrikimų prasideda ankstyvame amžiuje, dažnai tęsiasi visą gyvenimą ir sunkėja, tuo tarpu kita (didesnė) elgesio sutrikimų dalis prasideda ir dažnai baigiasi paauglystėje (Moffit, 1993; 2003; 2006). Vaikystėje prasidedantys elgesio sutrikimai labiau susiję su šeimos veiksniais, tuo tarpu paauglystėje elgesio sutrikimų atsiradimą įtakoja veiksniai, susiję ne tik su šeima, bet ir su bendraamžiais (Moffit, 1993). Kiti tyrinėjimai atskleidžia sudėtingas sąveikas tarp elgesio sutrikimų turinčio paauglio santykių su tėvais ir bendraamžiais (Sroufe, 2005; Dishion, Patterson, 2006). Taigi, ankstyvoji elgesio sutrikimų prevencija turi prasidėti ne paauglystėje, o žymiai anksčiau, ir pirmiausiai apimti tėvystės įgūdžių lavinimą rizikos grupės tėvams, besilaukiantiems kūdikio ir auginantiems mažus vaikus. Prieš vaikui pereinant į paauglystę, tėvai galėtų būti supažindinami su paauglystės tarpiniui būdingais raidos procesais, bendraamžių svarba paauglio raidai, besikeičiančiu, bet ne mažiau svarbiu tėvų vaidmeniu paauglio gyvenime. Labai svarbi prevencijos dalis – akcentas į prosocialią, stipriąją paauglio pusę, pozityvumo skatinimas tėvų ir paauglio santykiuose. Prevencija turėtų būti taikoma ir elgesio sutrikimų formavimosi pradžioje.

PSICHOLOGINIAI ŠEIMOS MEDIACIJOS ASPEKTAI: PRAKTINĖ PATIRTIS

Jolanta Sondaitė

Socialinių mokslų daktarė, docentė

Mykolo Romerio universitetas

Psichologijos katedra

El. paštas: jsondait@mruni.eu

Šio pranešimo tikslas yra pasidalinti įžvalgomis, kurios iškilo praktiškai atliekant vaiko globos, skyrybų ir tarpvalstybinę šeimos mediaciją. Visais atvejais ginčai buvo sprendžiami teisiniu būdu, o mediacija buvo bandymas pasiekti taikų susitarimą. Šeimos mediacijoje siekiama apsaugoti šeimos narių santykius nuo destruktvyvos raidos, tuo tarpu šeimos ginčų sprendimas teismuose prisideda prie konflikto eskalacijos ir padaro žalą tėvų ir vaikų santykiams.

Šeimos ginčiuose dažnai pasireiškia santykių konfliktas (tarpusavio nepasitikėjimas ir įtarumas, destruktvyvi sąveika, stiprios negatyvios emocijos). Mediacija šeimos nariams gali tapti susitikimo ir produktyvaus dialogo erdve. Viena iš galimų skyrybų proceso, konflikto tarp tėvų (arba globėjų) išdavų yra tėvų atstūmimas. Šeimos mediacijoje svarbu atpažinti tėvų atstūmimo apraiškas. Tėvų atstūmimas - sąmoningas arba pasąmoningas elgesys, kuris gali iššaukti vaiko ir vieno iš tėvų santykio sutrikimą (Darnall, 1997). Tėvams (globėjams) trūksta infomacijos apie tai, kas tai yra tėvų atstūmimas ir kaip jo išvengti.

Mediacijoje sukuriama erdvė, kurioje žingsnis po žingsnio yra atkurinėjamas pasitikėjimas tarp šalių, koreguojamos šalių tarpusavio negatyvios nuostatos. Tai padeda mažinti ir tėvų atstūmimo pasireiškimą. Vaiko (-ų) įtraukimas į mediaciją gali padėti išsiaiškinti jų poreikius ir ryšius su kiekvienu iš tėvų, o taip pat gali padėti atstatyti santykius su vienu iš tėvų, jeigu tie ryšiai buvo apriboti. Giminaičių, kurie yra įsitraukę į ginčą ir turi didelę įtaką bent vienai iš ginčo šalių, įtraukimas į mediaciją gali būti taip pat labai veiksmingas.

Ginčo šalims yra būdingas mąstymas laimėti-pralaimėti. Šalys sunkiai suvokia galimas ilaglaikes savo vienokių ar kitokių veiksmų pasekmes vaikui (-ams).

**TĖVŲ IR GLOBĖJŲ ATJAUTOS VAIKAMS UGDYMAS NAUDOJANT KOGNITYVINĘ
TERAPIJĄ**

Aistė Diržytė

Socialinių mokslų daktarė, docentė

Mykolo Romerio universitetas

Psichologijos katedra

El. paštas: aiste.dirzyte@gmail.com

Daugelis šiuolaikinių autorių nurodo, kad menka tėvų atjauta vaikams (žemas kognityvinės ir emocinės empatijos lygis) gali būti viena iš priežasčių, gilinančių tėvų ir vaikų konfliktus, skatinančių vaikų psichologinius sunkumus. Ugdant tėvų atjautą, stiprėja vaiko ir tėvų arba globėjų emociniai ryšiai, didėja vaiko psichologinių sunkumų įveikimo tikimybė. 2012-2013 m. Vilniuje Vadybos ir psichologijos institute buvo išbandyta kognityvinės terapijos modelių paremta tėvų atjautos vaikams ugdymo metodika, parengta pranešimo autorės. Kokybinis tyrimas (n=26) parodė, kad metodika skatina emocinę ir kognityvinę tėvų ir globėjų empatiją vaikams. Metodiką sudaro keli žingsniai: 1) Tėvų prašoma įvardinti nepasitenkinimą ir nusiskundimus vaiko elgesio atžvilgiu; 2) Tėvų nepasitenkinimas ir nusiskundimai performuluojami į galimas vaiko kognityvines schemas; 3) Tėvų prašoma perskaityti kognityvinių schemų sąrašą, įsivaizduojant, kad tai yra jų pačių schemas; 4) Tėvų prašoma įvardinti, kokią emociją kiekviena schema sukelia, ir įvertinti jos intensyvumą; 5) Tėvų prašoma apibendrinti, kaip jaučiasi jų vaikas, turėdamas tokias kognityvines schemas; 6) Tėvų prašoma suformuluoti galimas alternatyvias vaiko kognityvines schemas; 7) Tėvų prašoma įvardinti kliūtis, kurios jiems trukdo prisidėti prie alternatyvių vaiko kognityvinių schemų formavimosi; 8) Tėvų prašoma įvardinti kliūčių, trukdančių prisidėti prie vaiko alternatyvių kognityvinių schemų formavimosi, įveikimo strategijas; 9) Tėvų prašoma atlikti atjautos meditaciją vaiko atžvilgiu; 10) Tėvų prašoma sudaryti sąrašą minčių, kurios padeda nusiraminti, pasitikėti savimi, vaiku ir gyvenimu.

Ši metodika gali būti taikoma individualiai arba grupėje, užsiėmimų skaičius svyruoja priklausomai nuo žmonių skaičiaus ir dalyvių įgūdžių. Jeigu grupėje yra 8-10 žmonių, kurie yra susipažinę su kognityvinės terapijos modelių ir moka atjautos meditaciją, užsiėmimams gali pakakti 8 susitikimų. Beveik visi tirti tėvai / globėjai nurodė net neįsivaizdavę, kaip blogai jaučiasi jų vaikas, turėdamas tokias mintis savo galvoje („taigi baisu šitaip jaustis“, „net nebūčiau pagalvojęs, kad ji šitaip siaubingai jaučiasi“, „jeigu aš taip apie save mąstyčiau, tai net nežinau, ar norėčiau gyventi) ir įvardino asmeninę atsakomybę („supratau, kad čia nuo manęs daug priklauso“). Atjautos meditacija ir „nuraminančių, išlaisvinančių“ minčių sąrašas tėvams ir globėjams padėjo pajusti gilesnį emocinį ryšį su vaiku ir vaiką labiau priimti tokį, koks yra („kai grįžau iš užsiėmimų namo, tai apsikabinau stipriai, pagalvojau, kaip gerai, kad jis yra“).

**KOGNITYVINĖS-ELGESIO KOREKCIŅS PROGRAMOS EQUIP VYKDYMO LIETUVOS
VAIKŲ SOCIALIZACIJOS CENTRUOSE EFEKTYVUMAS**

Vaida Kalpokienė

Socialinių mokslų daktarė

Mykolo Romerio universiteto lektorė

VšĮ Vilniaus šeimos psichologijos centro vaikų ir paauglių psichologė

El. paštas: kalpokienėvaida@gmail.com

Virginija Klimukienė

VšĮ Psichikos sveikatos perspektyvos programų direktorė

2011 m. Lietuvos vaikų socializacijos centruose pradėta diegti kognityvinė-elgesio korekcinė programa EQUIP, vykdamas projektą „Kognityvinė-elgesio korekcinės programos EQUIP diegimas ir pozityvios personalo kultūros kūrimas šešiuose vaikų socializacijos centruose“, finansuojamą Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis.

Korekcinė programa EQUIP skirta mokyti jaunuolius mąstyti ir elgtis atsakingai taikant savitarpio pagalbos metodą. Tyrimai patvirtina šios programos efektyvumą (Gibbs ir kt., 2006; Helmond ir kt., 2012). Pranešime pristatomi pradiniai 2012-2013 m. Lietuvoje vykdyto korekcinės programos EQUIP efektyvumo tyrimo rezultatai.

Tyrimas atliktas šešiuose Lietuvos vaikų socializacijos centruose, jame dalyvavo 124 paaugliai 11-17 metų, iš jų 74 vaikinai. Paaugliai buvo suskirstyti į dvi grupes: tiriamąją (74) ir palyginamąją (50). Antrame etape dalyvavo 98 paaugliai (59 vaikinai)..

Tyrimas įvertinti nusikaltusių jaunuolių mąstymo klaidas ir elgesio problemas; agresijos klausimynas (Buss, Perry, 1992); tyrėjų sudaryta demografinė anketa. Socialiniai įgūdžiai buvo vertinti analizuojant paauglių atsakymus į aštuonias problemines situacijas, atrinktas iš paauglių problemų aprašo trumposios formos (IAP-SF; Simonian, Tarnowski, Gibbs, 1991). Tyrimą sudarė du etapai: paaugliai buvo apklausti prieš EQUIP programos vykdymą ir po EQUIP programos vykdymo. Socializacijos centruose dirbantys psichologai ir socialiniai pedagogai užpildė demografines anketas.

Tyrimo rezultatai rodo, kad prieš programos vykdymą grupės nesiskyrė pagal HIT klausimyno skalių įverčius ir pagal socialinių įgūdžių įverčius (vertinant aštuonių situacijų atsakymus), agresijos klausimyno priešiško skalės įverčiai buvo statistiškai reikšmingai aukštesni EQUIP programoje dalyvavusių paauglių grupėje. Po korekcinės programos vykdymo tiriamąjoje grupėje nustatyta statistiškai reikšmingai mažesni dviejų mąstymo klaidų įverčiai bei mažesni paslėpto agresyvaus elgesio įverčiai, o socialinių įgūdžių įverčiai buvo statistiškai reikšmingai didesni (vertinant šešių situacijų atsakymus). Vertinant tiriamosios grupės pokyčius prieš ir po korekcinės programos vykdymo, nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai HIT ir agresijos klausimyno skalėse, tuo tarpu palyginamosios grupės pokyčių nenustatyta. Antrame etape tiriamąjoje grupėje šešių situacijų socialinių įgūdžių vertinimai buvo statistiškai reikšmingai aukštesni, tuo tarpu palyginamojoje grupėje vienos situacijos socialinių įgūdžių vertinimai buvo statistiškai reikšmingai aukštesni nei pirmame tyrimo etape.

NEĮGALŲ VAIKŲ AUGINANČIŲ TĖVŲ VIDINĖS DARNOS YPATUMAI

Margarita Pileckaitė – Markovienė

Socialinių mokslų daktarė, docentė

Lietuvos edukologijos universitetas

Psichologijos didaktikos katedra

El. paštas: margarita.pileckaite.markoviene@leu.lt

Laura Pečiauskaitė

Lietuvos edukologijos universiteto psichologijos studentė

Žana Undro

Lietuvos edukologijos universiteto psichologijos studentė

Vidinės darnos teorija yra vertinga suprantant auginančių vaiką su negale tėvų individualius skirtumus psichologinėje adaptacijoje (Olsson, Hwang, 2002) bei norint suprasti, kaip tėvai prisitaiko prie vaiko negalės (Oelofsen, Richardson, 2006). Lietuvoje keletą tyrimų, siekiant nustatyti tėvų, auginančių neįgalų vaiką, vidinės darnos ypatumus, atliko R. Vaičekauskaitė (2005), tačiau tyrimų šia tema dar nedaug.

Šio tyrimo tikslas buvo išanalizuoti tėvų, auginančių neįgalų vaiką, vidinės darnos ypatumus. Bendras klausimynas buvo panaudotas siekiant nustatyti respondentų lytį, amžių, gyvenamąją vietą, išsilavinimą, pajamas, užimtumą, pagrindinį užsiėmimą, šeiminių padėčių, vaikų skaičių, neįgalių vaikų skaičių, vaiko negalės pobūdį, ar vaikas gimė neįgalus, ar įgijo negalę, vaiko negalės lygį, neįgalaus vaiko lytį, amžių. Vidinės darnos ir jos komponentų lygiui nustatyti buvo naudojama 1987 metais skurta A. Antonovsky „Gyvenimo orientacijos anketa“ (*Orientation to Life Questionnaire*). Tyrime buvo naudotas sutrumpintas anketos variantas (13 teiginių). Tyrime dalyvavo 97 tėvai, auginantys neįgalų vaiką, iš jų 30 vyrų ir 67 moterys. Tiriamųjų amžius varijuoja nuo 25 iki 64 metų (vidurkis – 43 metai).

Nustatyta, kad motinos, auginančios neįgalų vaiką, pasižymi stipresniu suprantamumo jausmu bei aukštesne vidine darna nei tėvai, auginantys neįgalų vaiką. Tyrimo rezultatai parodė, kad tėvai, auginantys vaiką su psichikos sutrikimu, pasižymi žemesniu vidinės darnos lygiu nei tėvai, auginantys vaiką be psichikos sutrikimo. Tyrimo rezultatai parodė, kad tėvai, auginantys vaiką su psichikos sutrikimu, pasižymi silpnesniu kontrolės jausmu nei tėvai, auginantys vaiką be psichikos sutrikimo. Taip pat nustatyta, kad tėvų, auginančių neįgalų vaiką, vidinė darna statistiškai reikšmingai skiriasi pagal tokius demografinius veiksnius, kaip amžius, gyvenamoji vieta. Jaunesni tėvai (20-39 metų) pasižymi stipresniu kontrolės jausmu nei vyresni tėvai (40-65 metų); tėvai, auginantys neįgalų vaiką ir gyvenantys mieste, pasižymi aukštesne vidine darna nei tėvai, auginantys neįgalų vaiką ir gyvenantys miestelyje/kaime. Tyrimo rezultatai nurodo kryptį vidinės darnos stiprinimui ir gali būti naudingi psichologams-praktikams.

**IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EMOCINIUS SUNKUMUS PROGNOZUOJANTYS
MOTINYSTĖS STRESO VEIKSNIAI**

Evelina Viduolienė

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto lektorė

Vytauto Didžiojo universiteto Terinės psichologijos katedros doktorantė

El. paštas: e.viduoliene@gmail.com

Egzistuoja abipusis ryšys tarp motinų patiriamo streso ir vaiko problemų: vaiko emociniai sunkumai pablogina motinų savijautą ir gyvenimo kokybę, o padidėjęs motinystės stresas neigiamai veikia bendravimą ir elgesį su vaiku, dėl ko vaikui gali kilti daugiau sunkumų. Mokslininkai teigia, kad būtent motinos stresas kaip reakcija į reikalavimus, kuriuos kelia motinos vaidmuo, yra pagrindinis veiksnys, palaikantis šiuos tarpusavyje susijusius veiksnius (Deater-Deckard, 2004).

Šiame longitudinaliniame tyrime buvo vertinta, kurie su motinos charakteristikomis siejamo motinystės streso aspektai gali prognozuoti vaiko emociingumą, nerimastingumą ir depresiškumą, užsisklendimo sunkumus po vienerių metų, taip pat ar šių veiksnių tarpusavyje ryšiai skirtingi berniukus ir mergaites auginančių tiriamųjų grupėse. Iširtos 563 ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančios motinos. Tyrime naudotas Motinystės streso klausimynas (*Parenting Stress Index*, Abidin, 1995) bei analizuotos motinos kompetencijos, motinos ir vaiko prieraišumo, motinos sveikatos, jos depresiškumo, socialinės izoliacijos, santykių su sutuoktiniu ir motinos vaidmens suvaržymo skalės. Vaiko sunkumams vertinti naudotas Vaiko elgesio aprašas (Achenbach, Rescorla, 2000) ir analizuotos vaiko emociingumo, nerimastingumo ir depresiškumo, užsisklendimo skalės.

Struktūrinio lygčių modeliavimo rezultatai atskleidė, kad intensyvesnis motinystės stresas, atspindintis mažesnę motinų kompetenciją ir didesnę socialinį atsiribojimą, prognozuoja berniukų emociingumą, nerimastingumą ir depresiškumą bei užsisklendimą po vienerių metų. Intensyvesnis motinystės stresas, rodantis motinų socialinį atsiribojimą, prognozuoja didesnę mergaičių užsisklendimą, nerimastingumą ir depresiškumą po vienerių metų. Motinų savo sveikatos, depresiškumo, vaidmens ribojimo lygio, motinos ir vaiko prieraišumo, santykių su sutuoktinių kokybės vertinimas vaiko emociinių sunkumų po vienerių metų statistiškai reikšmingai neprognozuoja.

Su vaiko emociniais sunkumais ateityje stipriausiai yra susijęs motinų suvokimas, jog rūpinimasis vaiku ir motinos pareigos riboja jos laisvę, galimybes išmokyti naujų dalykų ar imtis veiklos, kuria užsiimtų, jei netektų rūpintis vaiku. Nepasitenkinimas savo kaip motinos kompetencija ir neigiamas saviveiksmingumo vertinimas yra siejamas tik su berniukų, bet ne mergaičių emociinėmis problemomis ateityje.

Tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija

Rūpi vaikai – padėkim tėvams

Konferencijos medžiaga

Sudarė *Roma Jusienė, Milda Vickutė*

Tiražas 300 egz.

Išleido Vilniaus universiteto leidykla

Universiteto g. 3 LT-01513 Vilnius

Spausdino UAB „Baltijos kopija“ spaustuvė

Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius

ISBN 978-609-459-260-7

